

Ústav anglického jazyka a didaktiky

Jakub Sláma

English counterparts of the Czech instrumental case

bakalářská práce, ÚAJD FF UK, září 2016, 85 s. (včetně příloh)

(posudek oponenta)

Bakalářská práce Jakuba Slámy je kontrastivně a korpusově založenou sémanticko-syntaktickou studií anglických protějšků českého bezpředložkového instrumentálu v celkem jedenácti „sémantických specifikacích“: agens, směr, způsob, průvodní okolnosti, fáze, nástroj, látka/materiál, prostředek dějového charakteru, zřetel a příčina (po vyřazení některých rolí vyjadřovaných archaickými či lexikalizovanými konstrukcemi, jako je např. český instrumentál srovnávací).

V teoretických partiích studie popisuje pádový systém v jednom i druhém jazyku v souvislostech implicitně typologicky nahlížené realizace komitativnosti (podle Christiana Lehmana) a v rámci opozice syntaktických a sémantických pádů, resp. bezpředložkových a předložkových realizačních forem z hlediska frekvenčního, gramatického a sémantického s poukazem na relevantní vývojové tendence v češtině (problematika přechodů mezi slovními druhy). Následně se bakalářská práce soustředí na „základová“, bezpředložková užití českého instrumentálu a charakterizuje je z hlediska jeho syntaktických funkcí a sémantických rolí na základě reprezentativních mluvníc a syntaktických popisů češtiny (včetně popisu funkčně-generativního).

Kontrastivní přístup ve studii uplatněný se dále soustřeďuje na protiklad převahou analytických a syntetických morfosyntaktických prostředků, ale přihlíží i k dalším strukturním českým a anglickým možnostem vyjadřování komitativnosti v perspektivě obecně lingvistické. Z těchto možností se na základě dedukce z relevantních gramatických popisů soudobé angličtiny (především Biber 2007, Dušková 2012, Quirk 1985) a následně z korpusově extrahovaných dat tematizuje – kromě vyjadřování pomocí pádů, resp. předložkových vazeb – také strukturní strategie konverze (typu *to hammer*, *telefonovat*), a to v Lehmannově širším pojetí ve smyslu derivace od jmenného kmene, a dále strukturní strategie lexikální fúze (typu *to kick*, *kopnout*). Postuluje se – a v analytické části také posléze potvrdí – hypotéza o systémovém vztahu mezi pádem v češtině a předložkovou vazbou v angličtině, resp. hypotéza o poměrně nevýznamném využití lexikální fúze jako realizační formy v angličtině.

V metodologické kapitole se nejprve zdůvodňuje nutná primárnost sémantického přístupu (postup od „sémantických specifikací“) před přístupem syntaktickým jakožto postup vynucený strukturními poměry v češtině. Zároveň se teoreticky – a následně v analytické části i prakticky – demonstruje nutnost druhotně spoléhat na kritéria syntaktická u vědomí

Ústav anglického jazyka a didaktiky

objektivně dané časté neostrosti hranic mezi sémantickými konceptuálními doménami stejně jako hranic mezi „syntaktickými“ a „sémantickými“ pády. V další části metodologické kapitoly se přesně a s četnými vazbami na kapitolu teoretickou i analytickou popisuje proces stanovení kritérií výběru prototypických sémantických užití a gramatických realizačních forem, které budou následně rámcem i předmětem kontrastivní, korpusově založené analýzy. Pro každou z výše uvedených sémantických specifikací se z korpusu *Interkorp* excerpuje až 95 dokladů (po pěti z každého z 19 děl tvořících subkorpus původní česky psané prózy), a z těch jsou náhodně generovány vzorky o deseti dokladech pro každou sémantickou specifikaci, takže celková analýza pracuje se 110 doklady.

V analytické části, zpracované mimořádně přesně a přehledně, se identifikují primární a sekundární anglické realizační formy jednotlivých sémantických rolí a podmínky ovlivňující jejich volbu. Vedle potvrzení obecnějších vstupních hypotéz se jako primární forma sledává předložka *with* (sémantická role fáze, nástroje a látky), *in* (způsob a zřetel), *by* (prostředek, protějšky pasivizovaných agentivních tvarů aj.) a *through* (směr); jako nevyhraněná se naopak ukazuje sémantická role průvodních okolností. V relevantních případech se pozornost věnuje i aspektům stylistickým a větně-členským. V plodné kombinaci sémantického a syntaktického přístupu se zároveň celkově poukazuje na nuancované a leckdy těžko postižitelné podmínění lexikálně-sémantickými činiteli a naopak nebezpečí absolutizace lexikálních kritérií. Jako důležité se tu jeví dílčí poukazy na idiomaticitu, zdá se totiž, že další směr výzkumu v nastaveném směru by mohl s prospěchem využít analýzy většího vzorku dat s důrazem na frekvenci a kolokabilitu.

Z poznámek dílčího charakteru:

- Používá se označení *pseudotemporal* (např. s. 39) jako termínu? Bylo by možno hovořit spíše o metaforickém užití?
- Konstrukce v rubrice průvodních okolností vykazující variaci *with/0* (s. 42) se patrně (elipsou) vyvinuly jedny z druhých.
- K analýze příkladů DIR3 a DIR5 na s. 39–40: nebylo by možno v případě užití *through* (*that horrible retreat through Prussia*) uvažovat o významovém odstínu „pronikat s obtížemi či přes překážky“ (srov. *OED, through*, významy 1g, příp. 1e)?
- K analýze příkladů MANN4 a MANN9 na s. 41, resp. s. 70: nejde, zejména u druhého z příkladů (kde adjektivum jednoznačně charakterizuje hlas/zvuk, a nikoli např. i výraz tváře), spíše o stylistickou nežli sémantickou diferenci?

Mám-li shrnout, rád konstatuji, že Jakub Sláma napsal zralou studii, která ve všech ohledech přesahuje požadavky na bakalářské práce kladené. Naplňuje v ní kýžené spojení znalostí a zkušeností z dvouoborového filologického studia, prokazuje fundovaný přehled o gramatické teorii v obou zkoumaných jazycích, vědeckou akribii, schopnost přesné detailní analýzy i perspektivy syntetizující. V dílčích případech je připraven vstupní hypotézy odůvodněně

Ústav anglického jazyka a didaktiky

přehodnotit a stejně tak dokáže přesně postřehnout, kde a proč mají možnosti zvolené analýzy své meze. Jeho hutná a kompaktní studie je zároveň „čitelná“ a čtivá, a to díky precizně rozvržené struktuře, jasnému výkladovému slohu i vynikající úrovni redakce včetně českých částí, s pečlivě vypracovaným systémem křížových odkazů.

Otázky k obhajobě:

1. Bylo by podle autora užitečné poznatky a postřehy ohledně konverze (s. 13–14 a *passim.*), které se v textu traktují především metodologicky, tj. v souvislosti s automatickou desambiguací a tagováním, zasadit do širšího rámce gramatikalizačního (k tomu lze ilustrativně srovnat např. rozdíl v příkladech ACMP5 a ACMP7 na s. 41, resp. 42)?
2. Jakou platnost by pak v takovém rámci měly uváděné případy typu *sekat se sekerou, třást se stromem*, doložené od staroslověnských dob (s. 14), a to i v užitečném srovnání s vývojem v angličtině (srov. variabilitu, resp. konkurenci předložkových a bezpředložkových realizací „instrumentálního“ významu ve staré angličtině: např. *lýtlum werode* vs. *mid lýtlum werode*, „with a small company“)?
3. Právě české případy typu *třást (se) stromem* dokumentují, že strukturní variace se v jazyce může vyskytovat dlouhou dobu, aniž by vyústila v jazykovou změnu. Domnívá se přesto autor, že lze v soudobé češtině postřehnout nějaké vývojové tendence v tomto smyslu (např. posílení analytických předložkových vazeb na úkor adpozic typu uvedeného příkladu *střelba vzduchovkou > střelba ze vzduchovky*)?
4. Jak časté byly shledané sémantické posuny v překladu? Lze shrnout, jaké byly povahy?

Celkové hodnocení:

Diplomovou práci Jakuba Slámy jednoznačně doporučuji k obhajobě a předběžně hodnotím známkou výborně.

6. září 2016

prof. PhDr. Jan Čermák, CSc.